DESPRE ÎNCEPUTURILE IMITAȚIILOR MONETARE DE TIP FILIP AL II-LEA

DE

CONSTANTIN PREDA

Monetăria ,,barbară'', apărută în afara limitelor europene ale lumii elenistice, a constituit și continuă încă să mai constituie una din cele mai dificile laturi ale numismaticii antice. Drumul pe care l-au parcurs specialiștii studiind această monetărie a fost anevoios, adesea ridicînd obstacole greu de trecut. Progrese sensibile s-au făcut în strîngerea materialului și în stabilirea unor zone de emitere și de circulație a principalelor tipuri monetare. Au rămas încă nerezolvate sau discutabile anumite aspecte, printre care unele majore. Din rîndul lor, menționăm problema atribuirii etnice și a datării monetăriei ,,barbare'' în general și a diferitelor tipuri de emisiuni în special. Nu se poate spune însă că în aceste direcții nu s-au obținut rezultate, adesea deosebit de importante. Acestea nu mai sînt în situația de a satisface decît parțial, ele fiind în bună parte depășite. Descoperiri monetare noi și numeroase în același timp vin să aducă noi contribuții la lămurirea celor două mari probleme menționate. Facem precizarea că aceste sumare considerații se referă aproape exclusiv la emisiunile monetare din spațiul balcano-carpato-dunărean, unde se impun cu precădere o serie de modificări, mai ales în felul de a concepe și a rezolva diferite laturi ale monetăriei respective.

Emisiunile monetare ,,barbare'' luate la un loc au fost considerate și tratate de cei mai mulți numismați ca fiind o realizare a triburilor celtice, de unde și denumirea lor de monede celtice. În afara marilor lucrări din acest domeniu, unde numele de monede celtice este folosit în mod curent[1], s-au mai adus noi contribuții, care au demonstrat că denumirea

[1] A. Blanchet, *Traité des monnaies gauloises*, Paris, 1905 ; R. Forrer, *Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande*, Strassburg, 1908 ; K. Pink, *Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn*, în Diss. Pann., II, 15, 1939.

respectivă nu poate cuprinde o serie de emisiuni din zona carpato-dunăreană, cu o altă origine etnică. De aceea, pe lîngă denumirea de monede celtice, valabilă în special pentru Europa vestică şi centrală, şi-a făcut treptat loc şi aceea de monede geto-dacice, pentru unele emisiuni din spaţiul carpato-dunărean[2]. Acestor emisiuni sau denumiri li se mai pot adăuga şi altele, pe care descoperirile monetare mai noi vin să le contureze din ce în ce mai mult.

Despre caracterul limitat al numelui de monede celtice, dat imitaţiilor ,,barbare'' în ansamblu, pot vorbi astăzi nu numai realităţile numismatice, ci şi cele arheologice şi istorice. Toate aceste realităţi, după cum vom încerca să demonstrăm mai jos, pot dovedi că primele monede ,,barbare'', adică cele mai vechi, n-au fost emise în teritoriile celtice din vestul şi centrul Europei şi că principalii iniţiatori şi realizatori ai acestora nu sînt probabil decît parţial unele triburi est-celtice.

Din cercetările întreprinse pînă acum în domeniul imitaţiilor din zona centrală şi vestică a Europei, unde caracterul celtic al acestora nu poate fi pus la îndoială, a reieşit că primele emisiuni nu sînt mai vechi de sfîrşitul secolului al III-lea î.e.n. Ceva mai mult, se apreciază că cele mai multe serii monetare aparţin secolelor II—I î.e.n.[3].

Unele contribuţii referitoare la imitaţiile din spaţiul balcanic şi carpato-dunărean, în special cele mai recente, au arătat că primele monede bătute în aceste regiuni datează de la sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului al III-lea î.e.n.[4]. Nu este vorba doar de simple presupuneri sau de formulări nefondate, ci de concluzii bazate pe o serie de descoperiri monetare deosebit de semnificative.

Din rîndul acestora se impune, în primul rînd, tezaurul monetar de la Scărişoara[5], jud. Ilfov. După cum am avut prilejul s-o mai spunem, tezaurul respectiv cuprinde 9 drahme de argint din Histria şi două imitaţii după tetradrahmele lui Filip al II-lea, regele Macedoniei (fig. 1/1—2). Analizînd sub diverse aspecte drahmele Histriei cu cele două capete inversate s-a putut stabili că acestea fac parte din emisiunile care aparţin mijlocului şi celei de a doua jumătăţi a secolului al IV-lea î.e.n., cînd se constată cea mai intensă perioadă de circulaţie a lor. În această

---

[2] E. A. Bielz, *Die dakischen Tetradrachmen Siebenbürgens, ein Beitrag zur Kenntnis der Barbar-Münzen*, în Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Heft III, t. XI, 3, 1874, p. 454—468; Ö. Gohl, *Koisztobokus éremletet Aranyos-Medgyesen*, în Num. Köz., 1903, p. 57—61; Const. Moisil, *Monedele dacilor*, în BSNR, XV, 1920, p. 59—78; Leon Ruzicka, *Cu privire la monedele dacilor*, BSNR, XVII, 1922, p. 31—54; V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 598-602.

[3] R. Paulsen, *Die Münzprägung der Boier*, Leipzig-Wien, 1933, p. 30 şi urm.; H. J. Kellner, în Germania, 39, 1961, p. 299—305; K. Kastelin, în Jarbuch f. Num. und Geldgeschichte, XII, 1962, p. 199—207.

[4] E. A. Bielz, *op. cit.*; Const. Moisil, *op. cit.*, p. 69 şi în Buletin ştiinţific, II, 2—4, 1950, p. 57—65.

[5] C. Preda, *Aspects de la circulation des drachmes d'Histria dans la Plaine Gétique et la datation des premières imitations de type Philippe II* (*Trésor de Scărişoara*), în Dacia, X, p. 221—235.

privință, s-a amintit faptul că atunci cînd drahmele histriene apar în descoperiri asociate cu alte categorii de monede contemporane, acestea sînt tetradrahme ale lui Filip al II-lea și într-un singur caz și monede de argint din Parion, din aceeași vreme. Pînă acum nu știm ca drahmele Histriei să coboare sub sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n.

Pornind de la astfel de considerații, ca și de la împrejurările istorice din vremea luptelor lui Lysimach cu geții lui Dromichete, care au pricinuit eventual îngroparea tezaurului de la Scărișoara, am ajuns la concluzia că imitațiile de tip Filip al II-lea din această descoperire pot fi datate în ultimele trei decenii ale secolului al IV-lea și primul deceniu al secolului al III-lea î.e.n. Reamintim că una din cele două tetradrahme „imitații" de la Scărișoara nu face parte din seria celor mai bune imitații. Cu toate că reprezentările au unele trăsături încă fine, iar contururile apar relativ precise, elementele de stilizare se arată a fi destul de avansate. Dacă la cele prezentate mai sus mai adăugăm și acest ultim considerent, avem dreptul să credem că primele imitații după tetradrahmele lui Filip al II-lea au început să fie emise încă de la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. sau, pentru a fixa o dată mai precisă, în jurul anului 300 î.e.n.

În sprijinul unei astfel de concluzii pot fi aduse și alte dovezi nu mai puțin importante. Avem în vedere o serie de descoperiri de asemenea imitații, asociate cu tetradrahme originale Filip al II-lea.

Înainte de aceasta ținem să facem precizarea că noi nu împărtășim teza lui K. Pink, după care tetradrahmele lui Filip al II-lea au continuat să fie emise și să circule multă vreme după moartea regelui respectiv, pînă la cucerirea Macedoniei de către romani [6]. Argumentele aduse de numismatul amintit, în sprijinul teoriei sale, nu sînt în măsură să satisfacă. Despre o emitere a lor ulterioară timpului de domnie nu credem că se poate vorbi, decît eventual într-o proporție foarte redusă și la un timp care în nici un caz n-a depășit mult începutul domniei lui Alexandru cel Mare. Se poate admite însă o rămînere în circulație ceva mai îndelungată, pentru unele din tetradrahmele lui Filip al II-lea. Socotim însă că nici această perioadă nu putea să depășească sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., în afara unor piese izolate, care au trecut probabil și în prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n. Că este așa o arată limpede descoperirile monetare din spațiul balcano-dunărean. Se remaıcă în această privință că majoritatea tezaurelor cu tetradrahme emise în vremea lui Filip al II-lea, în special cele descoperite în Tracia, unde situația este mai bine cunoscută și numărul lor este mai mare, apar, fie numai cu piesele regelui respectiv, fie în asociere cu monede contemporane ale unor orașe grecești, fie cu monede de la Alexandru cel Mare și de la urmașii imediați ai acestuia. Interesant sub acest aspect al problemei este tezaurul de la Răzinci-Trán, alcătuit din 1 446 tetradrahme Filip II, 1 208 tetradrahme emise de regele Peonilor Patroas, *2 AR. Lycia*, și o tetradrahmă

---

[6] K. Pink, *op. cit.*, p. 30–32 și 121.

din Damastion [7]. În afara acestui deosebit de important depozit, cele 44 de tezaure cu monede de la Filip al II-lea cunoscute pînă acum în R.P. Bulgaria [8] se repartizează astfel: 14 tezaure numai cu monede de la Filip II; 15 împreună cu monede emise în vremea lui Alexandru cel Mare; şapte la un loc cu emisiuni de la Alexandru cel Mare, Filip III Arideul şi Lysimach; şase împreună cu monede din Histria, Mesembria, Larissa, Damastion şi Parion şi două descoperiri împreună cu tetradrahme originale de la Alexandru cel Mare şi imitaţii bune de tip Filip II.

În nordul Dunării, respectiv în Dacia, deşi numărul tezaurelor cu monede de la Filip al II-lea este mult mai mic, întîlnim o situaţie asemănătoare. Din cele zece tezaure înregistrate de literatura de specialitate pînă acum, patru sînt numai cu emisiuni de la Filip II, iar celelalte şase mai au în plus şi monede de la Alexandru cel Mare, Filip III, Lysimach, Seleucos şi imitaţii locale din primele serii [9].

Din datele prezentate de noi reiese limpede că tezaurele, după cum am văzut destul de numeroase, cu monede de la Filip II, se găsesc fie singure, fie în asociere cu monede ale unor oraşe greceşti emise aproximativ în aceeaşi vreme, fie cu monede macedonene şi greceşti imediat ulterioare anilor de domnie ai lui Filip al II-lea. Puţine sînt tezaurele care pot fi coborîte pînă către sfîrşitul secolului al IV-lea î.e.n. Se pare că foarte puţine tezaure, după cum ne-o indică descoperirile, pot fi datate în prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n. În nici un caz ele nu ajung pînă în a doua jumătate a secolului al III-lea şi cu atît mai mult în secolul al II-lea î.e.n. Nu cunoaştem nici un tezaur cu tetradrahme de la Filip al II-lea în care să apară şi emisiuni tîrzii din secolul III—II, cum sînt, de pildă, monedele lui Alexandru cel Mare, care apar uneori şi în compania tetradrahmelor din Macedonia Prima şi din Thasos.

De aici rezultă că principala masă a tetradrahmelor lui Filip II a fost emisă şi a circulat, aşa cum am afirmat mai sus, în cursul domniei regelui amintit şi parţial în vremea lui Alexandru cel Mare, întinzîndu-se foarte probabil pe întreaga jumătate a doua a secolului al IV-lea î.e.n.

Am socotit necesar să aducem aceste precizări pentru a dovedi că, atunci cînd tetradrahmele lui Filip II sînt găsite împreună cu imitaţii ale acestora, primele nu pot fi mai tîrzii de perioada de timp la care ne-am referit, sau, în nici un caz, nu coboară în a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n.

Din rîndul descoperirilor în care apar combinate originalele lui Filip al II-lea cu imitaţiile acestora se face remarcat în primul rînd tezaurul de la Mecica [10] (Nikopol—R.P.Bulgaria) (fig. 2). Alcătuit din 30 de

---

[7] Th. Gerasimov, în Izvestiia-Institut, XXVI, 1963, p. 264.

[8] Vezi, în această privinţă, cronica descoperirilor monetare din Bulgaria, publicată în Izvestiia-Institut, de N. A. Muşmov, pînă în 1931, şi de Th. Gerasimov, în aceeaşi publicaţie, din 1934 pînă în 1964.

[9] B. Mitrea, în ED, X, 1945, p. 27 şi urm. I. Winkler în SCŞCluj, VI, 1—2, 1955, p. 64—67 şi C. Preda, în SCIV, VII, 3—4, 1956, p. 274—277.

[10] N. A. Muşmov, Izvestiia-Institut, VI, 1930—1931, p. 314.

tetradrahme, depozitul cuprinde piese originale şi imitaţii, cele mai multe aşa de bine realizate, încît cu greu pot fi separate de prototip. În plus depozitul mai cuprinde şi o tetradrahmă de la Alexandru cel Mare. Tot de la sudul Dunării amintim un tezaur descoperit la Kruşoviţa (Vraţa), alcătuit din 20 de tetradrahme Filip II, Alexandru cel Mare şi imitaţii bune de tip Filip II[11] (fig. 1/3—4).

Pentru teritoriul Daciei nu avem încă exemple clare de acest fel. Cele cîteva descoperiri din regiunea Banatului[12], unde se vorbeşte de tezaure cu imitaţii locale împreună cu originale de la Filip al II-lea, nu credem că pot fi luate în deplină consideraţie, atît timp cît informaţiile primare nu pot fi verificate acum. Sîntem de părere că unele dintre imitaţii, care păstrează încă legenda lizibilă, au fost luate, la data descoperirii, drept originale.

În schimb, pentru nordul Dunării, din acelaşi punct de vedere, ar putea fi luate în consideraţie şi unele tezaure cu imitaţii de tip Filip II, în care se întîlnesc şi piese originale de la Alexandru cel Mare, Filip al III-lea şi Seleucos I, aparţinînd însă secolului al III-lea î.e.n. Din rîndul acestora remarcăm ca foarte important tezaurul de la Vaidomir-Rasa (jud. Ialomiţa) cu cele peste 50 de tetradrahme Alexandru cel Mare, Seleucos şi imitaţii relativ bune de tip Filip II[13]. La acesta ar mai fi de adăugat tezaurul de la Tulgheş, unde pe lîngă cele 103 imitaţii de tip Filip II se află şi o tetradrahmă de la Alexandru cel Mare[14], ca şi cel de la Chişinău-Criş, alcătuit din 25 de imitaţii locale din seriile mai recente şi 238 tetradrahme de la Alexandru cel Mare, Lysimach şi Seleucos[15].

Atragem atenţia că toate imitaţiile de tip Filip II din aceste ultime descoperiri au un grad de stilizare mai accentuat, ele reprezentînd o fază ulterioară primelor serii de imitaţii pe care le întîlnim alături de prototip. Deci tezaurele de imitaţii la un loc cu originalele de la Alexandru cel Mare şi Filip al III-lea Arideul, Lysimach şi Seleucos pot servi ca un „terminus ante quem" pentru prima serie de imitaţii.

Nu găsim lipsit de sens să aducem în sprijinul aceleiaşi probleme şi unele argumente de ordin logic, mai general. Acestea s-ar lega de întrebarea: pentru care motiv în zona balcano-dunăreană majoritatea imitaţiilor barbare au ales ca prototip tetradrahma lui Filip al II-lea, şi nu altă monedă mai tîrzie, cum ar fi de pildă moneda lui Alexandru cel Mare, care s-a bucurat în aceste regiuni de o circulaţie foarte mare, ce poate fi urmărită pe o perioadă de timp destul de îndelungată? După părerea noastră explicaţia ar consta în faptul că începutul procesului

---

[11] Th. Gerasimov, în Izvestiia-Institut, XXVI, 1963, p. 259.

[12] Cf. B. Mitrea, în ED, X, 1945, p. 28—31; I. Winkler, *op. cit.* şi *loc. cit.* şi C. Preda, în SCIV, VII, 3—4, 1956, p. 274—275.

[13] Const. Moisil, în Buletin ştiinţific, II, 2—4, 1950, p. 57—65.

[14] D. Popescu, *Le trésor de monnaies daces de Tulgheş*, în Dacia, IX—X, 1941—1944, p. 201—220.

[15] Cf. B. Mitrea, în ED, X, 1945, p. 33; K. Pink, *op. cit.*, p. 138.

de realizare a monetăriei „barbare" nu poate fi plasat ulterior perioadei de maximă extindere şi circulaţie a tetradrahmelor lui Filip al II-lea. El pare să fi luat oarecare amploare în momentul în care în zona Balcanilor şi a Dunării se generalizase moneda lui Alexandru cel Mare. Oricum, este sigur că în momentul în care populaţiile din spaţiul amintit foloseau din plin moneda lui Alexandru cel Mare, aceleaşi populaţii începuseră, fie chiar sporadic, să bată imitaţii de tip Filip II.

Un alt argument de acelaşi gen se referă la datarea tîrzie a lui K. Pink, după care primele imitaţii din regiunile la care ne-am referit s-au emis începînd cu a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n.[16]. Potrivit unei astfel de datări, întreaga monetărie „barbară" din spaţiul sud-estic al Europei ar trebui concentrată aproximativ în limitele unui singur secol. Ni se pare puţin probabil ca o gamă aşa de variată de imitaţii, cu stiluri aşa de diferite, să se poată realiza numai în cursul unui singur secol, iar pentru zona Daciei în numai 6—7 decenii, dacă ţinem seama că aici monetăria locală încetează în primele 2—3 decenii ale secolului I î.e.n., o dată cu pătrunderea denarilor romani republicani. În ceea ce ne priveşte, ni se pare mult mai probabil să admitem că diversele orizonturi ale monetăriei locale de tip Filip al II-lea s-au desfăşurat pe o perioadă de timp mai îndelungată, care poate fi evaluată la circa două secole.

Datele şi argumentele aduse pînă acum în favoarea celor formulate de noi, referitor la vechimea primelor imitaţii de tip Filip al II-lea, par să dovedească în suficientă măsură că baterea acestora a putut să înceapă încă de la sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului al III-lea î.e.n. şi că, oricum, avem toate motivele să abandonăm teza cronologiei tîrzii. Chiar dacă s-ar încerca o coborîre a datei propuse de noi, dată care este în parte o confirmare a tezei mai vechi a lui C. Moisil, la care am făcut repetate aluzii şi rectificările necesare cu alte ocazii, aceasta nu poate în nici un caz să depăşească prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n. Facem o asemenea afirmaţie ştiind că pe la mijlocul secolului amintit asistăm la emiterea unor serii întregi de imitaţii, care vor cunoaşte maximum de dezvoltare către sfîrşitul secolului al III-lea şi mai ales în cursul secolului al II-lea î.e.n.

O a doua problemă ce se pune în legătură cu primele imitaţii de tip Filip al II-lea este aceea referitoare la regiunea unde au fost emise. Pentru aceasta este nevoie să cunoaştem, fie şi aproximativ, urmărind descoperirile de pînă acum, aria lor de răspîndire. Specificăm de la început că descoperirile de imitaţii Filip al II-lea din prima etapă nu sînt prea numeroase, dar totuşi relativ răspîndite pe o arie destul de mare. Ele apar de cele mai multe ori izolat şi destul de rar în tezaure. De asemenea, se observă că ele nu alcătuiesc serii ca cele de mai tîrziu.

Aproape fiecare piesă luată separat reprezintă o variantă aparte. De puţine ori se întîlnesc piese care se aseamănă între ele.

---

[16] K. Pink, *op. cit.*, p. 123—125.

Cea mai reprezentativă descoperire după părerea noastră, și în această privință, este tot tezaurul de la Mecica [17] (Nikopol, R. P. Bulgaria) care cuprinde, așa cum am mai spus, un număr de peste 20 de imitații de tip Filip II. Rămîne deocamdată cel mai mare tezaur cu imitații din prima fază. Din aceeași regiune, situată între Balcani și Dunăre, mai pot fi amintite monedele descoperite la Krușovița [18] (Vrața), Gorsko Novo-Selo [19], Tîrnovo, Turtucaia, Dîlgopol [20] (Varna) etc.

La nord de Dunăre, în cuprinsul teritoriului geto-dacic, descoperirile de acest gen sînt relativ numeroase, peste 30, dar răspîndite și reprezentate de fiecare dată doar de cîte o piesă izolată. Nu cunoaștem să se fi descoperit pînă acum în această regiune monede mai multe constituite în tezaure. Deci numărul pieselor descoperite este mic, dacă, adunat, îl raportăm la cel al imitațiilor din etapa următoare. Ar fi eventual de menționat totuși tezaurul de la Rasa-Călărași, dar stilul monedelor și componența depozitului ne îndreaptă mai mult spre etapa imediat următoare. Descoperirile pe care le vom enumera, numai o parte din cele ce se cunosc, cuprind numai imitații de un stil bun, foarte apropiat de original (fig. 3). Asemenea monede s-au găsit la : Benești[21], Bugiulești[22], Bistrița [23] și Govora-sat [24], toate la vest de Olt (jud. Vîlcea) ; Fundeni-București [25], Novaci [26], Roata [27] (jud. Ilfov), Alexandria [28] (jud. Teleorman), Scărișoara [29] (jud. Ilfov), Găiești [30], Măneci [31] (jud. Dîmbovița), Țintea [32], Curtea de Argeș [33], din partea de vest a Oltului ; Iași [34] și Bîrlad [35], în

---

[17] N. A. Mușmov, în Izvestiia-Institut, VI, 1930—1931, p. 314.

[18] Th. Gerasimov, în Izvestiia-Institut, XXVI, 1963, p. 259.

[19] K. Pink, *op. cit.*, p. 35.

[20] Monedele din aceste ultime localități se află în colecțiile Muzeului din Varna.

[21] Vezi dosar MNA, 1944, fila 141, inv. 171 ; Cf. și I. Winkler, în Num. Sbornik, V, 1958, p. 25 (nr. 16).

[22] O imitație bună din primele serii, cu legenda completă, a fost achiziționată de noi din această localitate.

[23] Moneda, găsită întîmplător prin 1961—1962, se află în colecția Bratu, din București.

[24] Moneda a fost adusă pentru a fi identificată la Institutul de arheologie de preotul Gh. Petre ; informație B. Mitrea.

[25] La Institutul de arheologie se află un mulaj după această monedă, adusă aici de un cetățean pentru a fi identificată.

[26] C. Preda, în SCN, III, 1960, p. 468.

[27] B. Mitrea, în Dacia, N. S. VIII, 1964, p. 375.

[28] Moneda se află în colecțiile Cabinetului de numismatică al Bibliotecii Academiei, fiind cumpărată de la I. Spiru din Alexandria.

[29] C. Preda, în Dacia, X, 1966, p. 221—235.

[30] B. Mitrea, în SCIV, XVI, 3, 1965, p. 610.

[31] Tetradrahma respectivă se află în colecțiile Muzeului din Ploiești.

[32] B. Mitrea, în SCIV, XVI, 3, 1965, p. 610.

[33] *Ibidem*, p. 609.

[34] *Ibidem*, XVII, 2, 1966, p. 418.

[35] După toate indicațiile, moneda, care se află în Muzeul din Bîrlad, a fost găsită în împrejurimile orașului ; ea a fost identificată de noi.

Moldova; Rugi [36] și Berzeasca Nouă[37] (jud. Caraș-Severin), iar în zona intracarpatică Buia[38] și Galeș [39] (jud. Sibiu), Hunedoara, Cluj, Firtușu[40] (jud. Harghita) etc.

Tot izolat și puține la număr, imitații de tip Filip II din primele emisiuni mai sînt semnalate în Iliria și la Dunărea de mijloc, pe teritoriul actual al R.P. Ungaria. Din păcate, o situație completă și exactă a descoperirilor din aceste zone nu posedăm. Din literatura de specialitate se cunosc totuși cîteva descoperiri care vin să întregească aria de circulație a monedelor despre care am vorbit. Ar fi de luat în considerație un număr de șase descoperiri făcute în R.S.F. Iugoslavia [41] și alte șapte asemenea descoperiri semnalate pe teritoriul R.P. Ungaria [42]. Urmărind situația topografică a tuturor acestor localități se poate ușor observa că aproape toate sînt în apropierea Dunării și a Tisei și în vecinătatea Banatului de astăzi.

Din felul în care se repartizează descoperirile monetare cu imitații de tip Filip II, din prima etapă, nu este de loc ușor să stabilim un loc precis, mai restrîns, de unde acestea au pornit. Urmărind răspîndirea lor geografică constatăm o concentrare a acestora mai ales în nordul Balcanilor și în regiunea Dunării de jos. Din acest punct de vedere, deși descoperirile de pînă acum sînt puțin numeroase, trebuie luat în considerație și spațiul iliric. În cadrul acestor limite geografice mai generale va trebui fixat și unul sau mai multe centre unde a început și de unde s-a răspîndit apoi emiterea primelor serii de imitații de tip Filip II, realizată direct după original.

Motive în plus ne îndeamnă să vedem în Tracia nord-balcanică unul din centrele principale care a jucat un rol de seamă, dacă nu cel mai mare, în procesul inițial al monetăriei locale de tip Filip II. Avem în vedere, pe de o parte, vecinătatea Traciei cu Macedonia, iar pe de altă parte, și în mod special, circulația foarte intensă a tetradrahmelor lui Filip al II-lea în această regiune. Se cunosc pînă acum peste 50 de tezaure și descoperiri izolate cu astfel de monede. Numărul monedelor este destul de mare. Numai tezaurul de la Razinci-Trán, despre care a mai fost vorba mai sus, cuprinde un număr de 1 446 tetradrahme de la Filip al II-lea. Deși mai puțin însemnate din acest punct de vedere, în Tracia se cunosc și alte depozite cu un număr sporit de piese de argint de la Filip al II-lea.

Un alt motiv care vine să pledeze în favoarea Traciei ca unul din centrele principale ale începutului imitațiilor de tip Filip II îl poate con-

---

36 În colecția Gh. Miloi din Arad se află două imitații bune, descoperite la Rugi, prin 1930.

37 Cf. I. Winkler, în Num. Sbornik, V, 1958, p. 25 (nr. 17).

38 Moneda a fost văzută de noi în colecția R. Weisskircher din Sibiu.

39 K. Pink, *op. cit.*, p. 35.

40 *Ibidem.*

41 *Ibidem*, p. 33–35.

42 *Ibidem.*

stitui descoperirea în această zonă a unei stanţe monetare reprezentînd în negativ un călăreţ alergînd cu calul la trap (fig. 4). Stanţa respectivă, care se păstrează în Muzeul de Arheologie din Sofia, a fost şi continuă încă să mai fie considerată ca o stanţă ce redă reversul original al tetradrahmelor lui Filip al II-lea[43]. Examinarea directă şi atentă a stanţei în discuţie, ca şi a pozitivului în ghips, realizat după aceasta, au scos cu uşurinţă în evidenţă că este vorba de o stanţă cu reversul unei imitaţii de tip Filip II. Adăugăm şi observaţia că pe aceasta nu se mai observă urme de legendă. Chiar dacă s-ar admite că legenda s-a tocit ca urmare a procesului de batere, elemente clare de stilizare vin să dovedească în mod limpede că stanţa la care ne-am referit prezintă negativul reversului unei variante din seria primelor imitaţii de tip Filip II.

Desigur că, în afara teritoriului Traciei, în special al celei nord-balcanice, nu trebuie uitat şi neglijat Illyricum. Deşi descoperirile sînt mai puţin concludente decît în cazul Traciei, faptul datorindu-se mai ales lipsei se semnalare şi de cunoaştere a acestora, multe fiind, ni se pare, inedite, totuşi nu trebuie să pierdem din vedere împrejurarea că teritoriul Iliriei era vecin cu Macedonia, că în această zonă regii macedoneni au avut o serie de interese politice şi economice şi că aici moneda macedoneană, în general, a circulat în cantităţi însemnate. De asemenea, nu trebuie să uităm că acelaşi teritoriu a jucat un rol însemnat în răspîndirea monedei greco-romane, spre nord şi nord-est.

Orientîndu-ne în continuare după descoperirile cu imitaţii bune de tip Filip II din Dacia, nu credem că putem exclude din rîndul regiunilor în care s-au emis imitaţii din primele serii nici zona getică a Dunării. Reamintim ca argumente nu numai numărul ceva mai mare de imitaţii din această primă fază, descoperite în regiunea respectivă, faţă de restul Daciei, ci şi circulaţia mai intensă a monedei macedonene din a doua jumătate a secolului al IV-lea î. e. n.

Am încercat şi sperăm că într-o bună măsură am şi reuşit să aducem argumente cu ajutorul cărora să demonstrăm că primele imitaţii de tip Filip II, deci şi cele mai vechi ,,monede barbare'' în general, s-au bătut în spaţiul balcano-iliro-dunărean, începînd cu sfîrşitul secolului al IV-lea şi continuînd pînă către mijlocul secolului al III-lea î. e. n. Rezolvarea în acest sens a începuturilor monetăriei ,,barbare'' cere un răspuns la o a treia întrebare şi problemă în acelaşi timp, şi anume, cine sînt iniţiatorii acestui proces? Pentru a da un răspuns întrebării respective este nevoie să amintim pe scurt componenţa etnică şi mişcările de populaţii care au avut loc înainte şi imediat după anul 300 î. e. n. în această zonă.

Despre traci, iliri şi geţi, ca populaţii de bază ale spaţiului geografic menţionat, nu credem că este nevoie de o argumentare specială. Teritoriile ocupate de fiecare populaţie în parte sînt relativ bine precizate. Legăturile de schimb, influenţele şi întrepătrunderile culturale dintre cele trei nea-

[43] V. Dobruski, *Исторически погледъ върху нумизматиката на тракийското царве*, Sofia 1897.

muri sînt documentate în suficientă măsură de descoperirile arheologice, ca şi de unele izvoare scrise. Aceleaşi surse ne informează asupra denumirii unor triburi, componente ale populaţiilor mai sus pomenite, mai ales despre unele triburi de origine tracică şi traco-ilirică, cum au fost odrisii, tribalii, peonii, dardanii şi altele.

A doua jumătate a secolului al IV-lea î. e. n., pentru cele trei mari populaţii din zona balcano-dunăreană, a reprezentat o epocă bogată în evenimente politice, legate, pe de o parte, de expansiunea statului macedonean din vremea lui Filip al II-lea şi Alexandru cel Mare, iar, pe de altă parte, de pătrunderea celţilor în această parte a Europei. Dacă primele evenimente au dus la supunerea unor triburi locale şi la aducerea la ascultare a altora, celelalte evenimente pricinuite de migraţia celtică au prilejuit mişcări de populaţii şi schimbarea compoziţiei etnice a unora dintre regiunile locuite de traci, iliri şi geto-daci. Întrucît, pentru problema urmărită de noi, prezintă interes doar situaţia creată de mişcările celţilor, vom încerca să rezumăm cîteva din datele şi concluziile mai însemnate obţinute de cercetătorii din acest domeniu.

Este bine cunoscut faptul că, după destrămarea imperiului creat de Alexandru cel Mare, printre dificultăţile cărora au trebuit să le facă faţă unii dintre conducătorii statelor elenistice este şi aceea a pericolului celtic, care se abătuse asupra întregii Peninsule Balcanice. Învinse, alteori învingătoare, unele triburi ale valurilor succesive de celţi îndreptate spre centrul şi sud-estul Europei reuşesc să se stabilească în aceste părţi vremelnic sau definitiv, dizolvîndu-se treptat în masa populaţiilor locale.

Unele prime încercări ale celţilor de a se infiltra în Balcani, petrecute pe vremea lui Cassandros şi Lysimach, în anii 298—297 î. e. n., s-au dovedit a fi infructuoase, ele fiind repede şi uşor respinse [44]. După anul 280 î. e. n., cînd statele elenistice dau dovadă din ce în ce mai mult de slăbiciune, are loc marea invazie celtică din Balcani. Învingătoare la început în Iliria, Macedonia şi Tracia, în drumul lor spre centrul Greciei şi spre sanctuarul de la Delphi, triburile celtice primesc lovitura de graţie prin victoria categorică din anul 278 î. e. n. repurtată asupra lor de Antigonos Gonatas. Această înfrîngere dezastruoasă duce la destrămarea coaliţiei celtice. O parte din celţi trece în Asia Mică, altă parte se retrage şi se localizează la confluenţa Savei cu Dunărea, probabil ramura scordiscilor, iar un grup se stabileşte în Tracia, întemeind la 278 î. e. n. statul celtic cu capitala la Tylis [45].

Cît priveşte primele deplasări ale celţilor în zona Dunării, deci şi a Daciei, ele par să se fi petrecut, aşa cum ne arată înainte de toate unele

---

[44] Seneca, *Nat. quaest.*, III, 11, 2; Plinius, *Hist. Nat.*, XXXI, 35; Pausanias, X, 19,5. Cf. A. Piatkowski, în Studii clasice, II, 1960, p. 189—190; V. Pârvan, *Getica*, p. 65.

[45] Referitor la toate aceste date şi evenimente, a se vedea: Trogus Pompeius, la Iustinus, XXXII; Camille Jullian, *Histoire de la Gaule*, I, 1926, p. 303—366; H. Hubert, *Les Celtes depuis l'époque de La Tène et la civilisation celtique*, II, 1932, p. 46—50; J. Moreau, *Die Welt der Kelten*, Stuttgart, 1958, p. 35 şi urm.; Achim Popescu, în Analele Universităţii Bucureşti, seria istorie, 5, 1956, p. 25—41; A. Piatkowski, *op. cit.*, p. 189—198.

descoperiri arheologice, pe la sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului al III-lea î.e.n.[46]. Nu ştim în ce măsură la această dată putem vorbi de pătrunderi masive în Dacia sau numai de unele infiltrări. Nu este de loc exclus, fapt pe care vin să-l confirme în mare măsură descoperirile arheologice din Transilvania şi Banat, mai ales cele mai recente [47], ca masa principală de celţi să fi pătruns la est de Tisa, după primele decenii ale secolului al III-lea î. e. n., adică în acelaşi timp şi după marile deplasări ale triburilor celtice spre sud-estul Europei [48].

Am amintit, pe scurt, cîteva din datele generale mai cunoscute în legătură cu pătrunderea celţilor în Balcani. Prin aceasta am voit să arătăm doar că înainte de anul 280 î. e. n. nu putea fi vorba de o componenţă etnică celtică în rîndul populaţiilor din zona balcanică. Totodată am ţinut să subliniem faptul că abia după această dată, şi în mod izolat, se constituie unele nuclee celtice în cuprinsul zonei menţionate. În consecinţă, triburile celtice, fie chiar şi cele stabilite în Balcani după anul 280 î. e. n., nu puteau fi autorii primelor imitaţii barbare de tip Filip II , despre care a fost vorba mai sus. Spunem aceasta din motive bine întemeiate. Mai întîi, a reieşit din expunerea noastră că primele imitaţii barbare de tip Filip II, seria care copiază direct originalul, au început să fie emise încă de la sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului al III-lea î. e. n., prin urmare înainte de data venirii celţilor în Peninsula Balcanică. În al doilea rînd, acestea nu pot fi atribuite celţilor, care, abia sosiţi, nu dispuneau de toate condiţiile care să le permită o trecere aşa de rapidă la emiterea de monedă proprie. În plus, trebuie să adăugăm că, la această dată, în toată lumea celtică nu se ajunsese încă la baterea monedei proprii. Deci tehnica monetară era necunoscută celţilor în primele două decenii ale secolului al III-lea î. e. n. În al treilea rînd, facem precizarea, de altfel deosebit de semnificativă, că celţii de la Tylis, despre a căror localizare în Tracia nu poate încăpea nici un fel de îndoială, n-au emis monede de tip ,,barbar'' după tetradrahmele lui Filip al II-lea. În schimb, unii dintre regii lor, Cavaros în special, au bătut monedă după modelul grecesc-elenistic în a doua jumătate a secolului al III-lea î. e. n., adică în deceniile imediat anterioare anului 218 î. e. n., data desfiinţării statului de la Tylis [49].

În lumina datelor şi argumentelor prezentate de noi, credem că avem dreptul că considerăm că cei care au emis primele imitaţii ,,barbare'' de tip Filip II nu pot fi alţii decît tracii împreună cu geţii şi ilirii, populaţiile locale care stăpîneau, atît din punct de vedere economic, cît şi politic, regiunea balcano-dunăreană, nu numai înainte, ci şi după invazia celtică.

---

[46] V. Pârvan, *Getica*, p. 65 şi urm.; I. Nestor, *Keltische Gräber bei Mediaş*, în Dacia, VII–VIII, 1937–1940, p. 171–172; a se vedea şi indicaţia din Arrian, I, 4.

[47] Vl. Zirra, *Un cimitir celtic în nord-vestul României*, Muzeul regional Maramureş, Baia Mare, 1967.

[48] Jan Filip, *Keltové ve střědni Evropě*, Praha, 1956, p. 249 şi urm.

[49] Cf. R. Forrer, *op. cit.*, p. 177–178; B. Head, *Historia Nummorum*, p. 285; D. Tacchella, în Bulet. Inter. Num., 2, 1903, p. 1–2; Th. Gerasimov în Izvestiia-Institut, 22, 1959, p. 111–118.

În sprijinul unei astfel de concluzii pot fi aduse şi alte dovezi nu mai puţin edificatoare. O serie de descoperiri efectuate pe teritoriul de azi al R. P. Bulgaria demonstrează limpede că unii regi traci au emis monedă după modelul şi tehnica grecească în tot cursul secolului al IV-lea î. e. n.[50]. Deci înainte de a se pune problema primelor imitaţii de tip Filip II, triburile trace foloseau nu numai moneda străină, ci şi emisiunile proprii. Nevoia unei monede proprii la traci se simţea încă din prima jumătate a secolului al IV-lea î. e. n. Pentru ei acest etalon de schimb nu mai era o noutate, ci, dimpotrivă, el apare ca o necesitate în epoca la care ne referim.

Din datele de care dispunem reiese că, încă de la sfîrşitul secolului al V-lea î. e. n., regii odrizi, ca Sparadocus şi Seuthes I, au bătut monedă proprie de argint [51]. Regele trac Saratokos bate monedă de argint în jurul anului 400 î. e. n., sau imediat după această dată [52]. Prin anii 386/5 î. e. n., regele odrizilor Hebryzelmis emite monedă de bronz [53]. Un alt rege trac Metokos sau Amatokos bate monede de argint în anii 357—351 î. e. n. De remarcat că pe aversul acestor emisiuni este reprezentat un cal [54]. De asemenea, printre regii traci care emit monede în cursul secolului al IV-lea î.e.n. mai pot fi amintiţi şi Teres [55], Ketriporis [56] etc. Un loc de seamă îl ocupă în rîndul descoperirilor monetare cunoscutele tetradrahme ale regelui peon Patraos[57] (335—315), ca şi monedele emise de înaintaşul acestuia, Lykeios (356—335 î. e. n.).

Tot de timpuriu, nu mult după mijlocul secolului al IV-lea î. e. n., unele triburi de origine tracă sau traco-ilirică au imitat monede greceşti sau chiar unele originale autohtone. Recent, numismaţii bulgari au publicat o serie de asemenea emisiuni locale. Ne referim mai întîi la monedele imitate după tetradrahmele regelui Patraos. Descoperirea lor pe cursul superior al rîului Strymon a dus la concluzia că acestea aparţin tribului peon al agrianilor [58]. Avem în vedere apoi imitaţiile de bronz după unele emisiuni din Maroneea considerate a fi fost bătute de traci după anii 342—341 î. e. n. [59].

---

[50] N. A. Muşmov, *Les monnaies des rois Thraces*, în Godişnik-Plovdiv 1925, Sofia, 1927, p. 195—256; Cf. şi Edith Schönert-Geiss, *Literaturüberblicke der griechischen Numismatik-Thrakien*, în Jahrbuch f. Num. u. Geldgeschichte, 15, 1965, p. 169—174.

[51] N. A. Muşmov, *Античнитѣ монети и монетитѣ на българскитѣ царе*, Sofia, 1912, p. 330; E. Muret, *Tétradrachme de Sparadocus, roi des Odryses*, în Bull. de Corresp. Hell. 3, 1879, p. 409—418.

[52] A. Sallet, *Thrakische und macedonische Münzen*, în Zeit. f. Num., 1, 1874, p. 163—171; N. Muşmov, *op. cit.*, p. 331.

[53] W. Wroth, *Greek Coins acquired by the British Museum in 1890*, în Num. Chronicle, 1891, p. 117—134; N. Muşmov, *op. cit.*, p. 332.

[54] A. Rogalski, în Izvestiia-Varna, XIII, 1962, p. 17—20.

[55] W. Wroth, *op. cit. şi loc cit.*, Th. Gerasimov, în Izvestiia-Institut, XIX, 1955, p. 123—128.

[56] N. A. Muşmov, *op. cit.*, p. 333.

[57] H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1935, p. 199 — 205.

[58] Th. Gerasimov, în Izvestiia-Institut, XXVI, 1963, p. 270—272.

[59] J. Jurukova, în Izvestiia-Institut, XXVIII, 1965, p. 123—128.

Fig. 1. Imitații de tip Filip II; 1—2 de la Scărișoara; 3—4, Krușovița (R. P. Bulgaria).

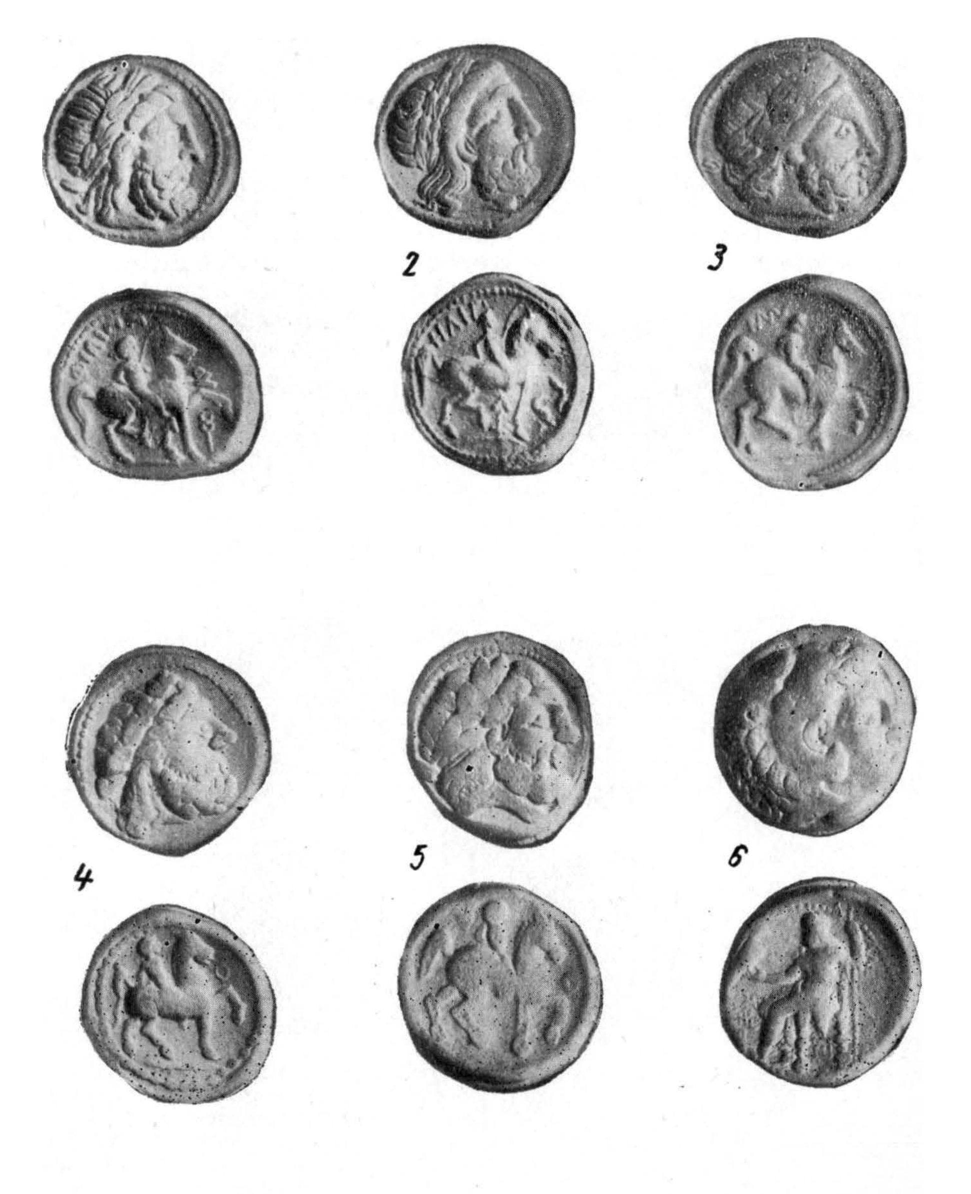

Fig. 2. Monede din tezaurul de la Mecica (R. P. Bulgaria).

1 2 3

4 5 6

Fig. 3. Imitații de tip Filip II din zona extracarpatică a Daciei

1–2. Oltenia; 3. Novaci–Ilfov; 4–5. Moldova; 6. Simileasca–Buzău.

Fig. 4. Mulaj după stanța monetară găsită în R. P. Bulgaria.

Exemplele citate, la care s-ar mai putea adăuga şi altele, sînt suficiente pentru a justifica cele afirmate de noi mai sus, cu privire la activitatea monetară locală din Tracia în secolul al IV-lea î. e. n. Printre emisiunile realizate de traci în a doua jumătate a secolului al IV-lea î. e. n. putem acum include şi o bună parte din primele serii de imitaţii după tetradrahmele lui Filip al II-lea. Prin urmare, la data venirii celţilor la Dunăre şi Balcani tracii cunoşteau avantajele schimbului monetar, pe care-l practicau destul de intens, şi emiteau monedă proprie, necesară satisfacerii nevoilor economice interne. Meşteşugul baterii monedei nu mai constituia la această dată un secret pentru traci, probabil nici pentru geţi şi iliri.

În favoarea celor formulate pînă acum mai putem face apel şi la un alt argument, de loc lipsit de valoare şi semnificaţie. Ne gîndim de pildă la împrejurarea că încă de timpuriu (secolul al IV-lea î. e. n.) călăreţul, sau numai calul, apar ca unul din elementele preferate ale artei decorative la traci şi geţi. Amintim în această privinţă, pe de o parte, prezenţa călăreţului pe unele obiecte de artă din Tracia [60], iar, pe de altă parte, vasele de la Zimnicea [61], pe care este redat de mai multe ori prin ştampilare un călăreţ, cu calul la trap spre dreapta.

După primele două decenii ale secolului al III-lea î. e. n., adică după marea invazie celtică în Balcani, au loc unele modificări parţiale de ordin cultural şi etnic. O parte din triburile celtice se stabilesc acum în Iliria, Tracia şi Dacia. Din rîndul acestora, cei care par să se fi impus mai mult, prin numărul şi chiar forţa politică, au fost scordiscii, aşezaţi, după cum ne spune chiar Iustinus (XXXII), la confluenţa Savei cu Dunărea. Despre aşezarea unor triburi celtice în regiunile menţionate, ca şi de persistenţa lor pînă în secolul al II-lea î. e. n., vorbesc în bună măsură descoperirile arheologice. Unii cercetători din R. S. F. Iugoslavia au arătat în cuprinsul unor studii recente că celţii care au pătruns la triburile ilirice au dispărut relativ repede, contopindu-se sau dizolvîndu-se în masa băştinaşilor. În sprijinul unei astfel de concluzii sînt aduse o serie de dovezi arheologice, care arată, pe de o parte, o continuitate a culturii locale, pe de altă parte şi unele elemente noi de origine celtică [62].

Situaţia pare să nu difere nici cînd ne referim la teritoriul Daciei. Şi aici descoperirile arheologice, în special cele mai noi, confirmă ideea unei convieţuiri a dacilor cu celţii în partea de nord-vest a Transilvaniei şi în Banat, în secolele III — II î. e. n. Cercetările arheologice au dat la iveală aşezări şi cimitire în care apar la un loc elemente de cultură geto-dacică cu elemente de origine celtică[63]. Dacă în urmele de cultură materială de origine

---

[60] Venedicov, *Les trésors d'art des terres bulgares*, Sofia, 1965.

[61] Vasele se află la Institutul de arheologie; unele fragmente s-au descoperit în 1966—1967 de Al. Alexandrescu.

[62] V. Mirosavlojevič, *Central and peripheral finding-sites of material culture on the territory of the Japodians*, în Arheologia Jugoslavica, III, 1959, p. 49—51.

[63] I. Nestor, *op. şi loc. cit.*; I. H. Crişan, *Monumente inedite din sec. III î.e.n. în Transilvania*, în Acta Napocensis, I, 1964, p. 87—107; Vl. Zirra, *op. cit.*

celtică trebuie să vedem întotdeauna, şi în mod obligatoriu, numai o populaţie celtică sau un nou aspect cultural sub haina căruia se ascund deopotrivă cele două etnicuri este o întrebare la care deocamdată credem că este greu să se dea un răspuns pe deplin satisfăcător. Cu toate aceste dificultăţi nu trebuie să trecem uşor peste situaţia pe care ne-o prezintă o bună parte din rezultatele săpăturilor arheologice din zona intracarpatică. În mod repetat aceste cercetări consemnează, aşa cum am mai spus, prezenţa la un loc a celor două elemente culturale, dacic şi celtic, ceea ce presupune deci şi o convieţuire a celor două populaţii. Fără îndoială că raportul numeric între urmele de cultură geto-dacică, pe de o parte, şi cele celtice, pe de alta, diferă de la un cimitir la altul sau de la o aşezare la alta, ca şi de la o regiune la alta. O astfel de situaţie reflectă desigur în mare măsură, dar nu exclusiv, cel puţin pentru unele regiuni şi pentru o anumită perioadă de timp, un raport numeric între cele două populaţii. Nu trebuie să neglijăm totuşi faptul că prezenţa unor elemente culturale geto-dace în cuprinsul unui cimitir sau al unei aşezări în care predomină urmele de cultură de origine celtică poate să nu reflecte şi raportul exact al celor două etnicuri. Nu este de loc exclus ca în spatele acestor urme să se ascundă o populaţie geto-dacică mult mai numeroasă decît s-ar părea la o primă vedere. Această observaţie ar putea fi luată în consideraţie mai ales cînd ne referim la secolul al II-lea î. e. n. Presupunerile noastre pornesc de la ideea că triburile geto-dace au împrumutat relativ repede o bună parte din aspectul cultural celtic, cu elemente mai evoluate, deci superioare celor locale. Receptivitatea faţă de ceea ce apare nou în viaţa unei populaţii antice în general este un fenomen care poate fi urmărit şi în alte situaţii asemănătoare.

Modificările care se petrec pe plan etnic şi cultural aduc şi unele schimbări în domeniul numismatic. Stabilirea oarecum în număr mare a celţilor după 280 î. e. n. în anumite regiuni din Dacia, Iliria şi Tracia face posibil ca aceştia să ia contact direct cu monedele greco-macedonene aflate în circulaţie la acea dată şi cu primele imitaţii după tetradrahmele lui Filip al II-lea, realizate deja de populaţiile locale din zona respectivă. Cunoscînd avantajele schimbului monetar, celţii nu vor întîrzia probabil prea mult să adopte acest necesar şi atrăgător mijloc de schimb şi de tezaurizare, cum nu vor aştepta prea mult pînă să treacă şi la emiterea unor monede proprii.

Pentru crearea unei monetării proprii era nevoie totuşi de oarecare timp şi condiţii generale de ordin economic şi politic. În regiunile unde au dominat politic şi economic în mod autoritar, ca în cazul scordiscilor, este foarte probabil că celţii şi-au creat singuri condiţiile deschiderii unor ateliere monetare. În cazul în care ei ajung să convieţuiască cu triburile locale, ei trec la emiterea unei monede proprii în asociere cu acestea. Avem acum de-a face cu a doua fază a monetăriei locale de tip Filip II, la care se mai adaugă şi imitaţii după alte tipuri monetare.

Această a doua fază, ale cărei începuturi pot fi plasate către mijlocul secolului al III-lea î. e. n., se caracterizează prin serii monetare grupate

regional, pe tipuri distincte. O activitate monetară din această perioadă, respectiv din a doua jumătate a secolului al III-lea î. e. n., în care aportul celtic pentru anumite zone nu poate fi pus la îndoială, se constată în teritoriul ocupat de scordisci, la Dunărea de mijloc, în Banat și parțial în nord-vestul Transilvaniei. În unele emisiuni din Banat și nord-vestul Transilvaniei[64], care datează din această perioadă, va trebui, credem, să vedem în viitor o creație celto-dacică, ca rezultat al conviețuirii celor două populații, conviețuire dovedită în mare măsură de descoperirile arheologice. În ce raport se află contribuția geto-dacilor față de cea a celților la realizarea acestei monetării, în ce constă și pînă unde merge sau unde se oprește fiecare din ele, constituie probleme către care va trebui să fie îndreptate cercetările viitoare.

[64] Vl. Zirra, în comunicarea, *Les Celtes dans le nord-ouest de la Transylvanie*, prezentată la al VI-lea Congres internațional de pre- și protoistorie de la Praga, 1966, a ajuns pe cale arheologică la concluzii asemănătoare.